

ИВАН Б. ПОПОВИЋ
ГОРАН С. ЈОВИЋ*

НЕКЕ ДЕМОГРАФСКЕ ПРОМЕНЕ И ОПШТА МОРФО-ФИЗИОНОМИЈА РУРАЛНИХ НАСЕЉА ЈАБЛАНИЦЕ

Садржај: У савремено време нешто стабилнији друштвено-економски напредак општинских центара Јабланице проузроковао је мноштво промена и иницирао настајање обиља развојних тенденција у сеоским насељима ове просторне целине. У овом раду су проанализиране смештајне одлике, неке демографске промене и генералне морфо-физиономске тенденције јабланичких села, што је од основног значаја за представљање таквих сегмената тамошњих руралних средина.

Кључне речи: Простор Јабланице, рурална насеља, демографске промене, морфо-физиономске тенденције

Abstract: Nowadays, more stable socio-economic growth of the local municipalities of Jablanica has caused many changes and initiated numerous development trends in rural settlements of this spatial whole. This paper analyses the accommodation characteristics, some demographic changes and general morpho-physiognomical tendencies of Jablanica villages, which is of basic importance for representing the essential segments of the local rural settlements.

Key words: The Jablanica Basin, rural settlements, demographic changes, morpho-physiognomical tendencies

Увод

При ранијем истраживању (Г. Јовић, 1998) сеоских насеља на територији општине Лебане запазили смо да су многа села у фази текућих демографских промена. Овакве промене су уочене и изван њих, с обзиром да је М. Васовић (1998) успутно казивао о њиховом дешавању у потпланинским и планинским руралним насељима Горње Јабланице. Отуда смо наша истосмислена проучавања проширили, усмериши их и ка тим сеоским срединама Јабланице. Исте смо разматрали најпре по висинској зоналности а посредством ње извршили њихову раздеобу на равничарска, брдска (потпланинска) и планинска села Јабланице. Тиме се доста добило на прегледности излагања о битним демографским променама и основним одликама новије морфо-физиономије јабланичких села.

Јабланица је крај у сливу истоимене реке и њених притока, између Поречја, Пољанице, Косова, Косанице, Пусте Реке, Добрича и Лесковачког Поморавља. Површина разматраног простора у овим границама је 861 km², што чини 31,1 % површине Јабланичког округа или 1,5 % територије централне Србије, односно 1 % површине Србије. На том простору егзистира 83 насеља, што чини 24,7 % од броја насеља у Јабланичком округу, 1,9 % насеља у централној Србији и 1,3 % насеља Србије. По административно-управном критеријуму 3 насеља имају статус градских

* Др Иван Б. Поповић, научни сарадник, Географски институт Јован Цвијић САНУ, Вука Караџића 9/3, Београд

Др Горан С. Јовић, доцент, Одсек за географију ПМФ Ниш, Вишеградска 33, Ниш.

(Лебане, Медвеђа, Сијаринска Бања) а 80 сеоских насеља. Однос руралног и урбаног геопростора износи 96,3 : 3,7 % тј. нешто је већи од југословенског просека. Јабланичка насеља су, по попису 1991. године, имала 11108 домаћинстава (15,7 % домаћинстава Јабланичког округа, 0,6 % централне Србије и 0,4 % домаћинстава Србије) у којима живи 40436 становника или 15,8 % становништва Јабланичког округа, 0,7 % централне Србије или 0,4 % становника Србије. Десет година доцније, ови "популарни износи и односи" су се незнатно изменили, пошто је у њима регистровано 11090 домаћинстава (15,4 % домаћинстава Јабланичког округа, 0,8 % централне Србије и 0,6 % домаћинстава Србије) у којима живи 36958 становника или 15,2 % становништва Јабланичког округа, 0,5 % централне Србије или 0,2 % становника Србије (Попис 2001. године). У административном погледу Јабланица је подељена општинама Лебане (337 km²) и Медвеђа (524 km²).

Микроположај и хипсометријски распоред насеља

Готово сва насеља Јабланице основана су у време средњовековне српске државе. Многа од њих носе иста имена. Широко Јабланице налазе се материјални трагови средњовековне насељености. Међутим, током турског периода и по ослобођењу од Турака долазило је до повремених и обимних сеоба становништва (М. Васовић, 1998). Али, предмет анализе у овом раду јесте стање у насељима Јабланице после другог светског рата до данас.

На положај насеља у Јабланици, као и другде, одлучујућу улогу имао је рељеф, близина воде и природне хране, погодно тло за обрађивање, шуме и остало. Како је рељеф Јабланице врло шаролик, тако се и насеља развијају на различитим надморским висинама. Та вертикална растојања се крећу од 240 до 1000 m надморске висине. Ипак сва насеља на територији Јабланице, по микроположају, геоморфолошким условима и надморској висини (хипсометрији) можемо поделити у три основне групе (Г. Јовић, 1999):

- равничарска насеља (до 300 m надморске висине);
- брдска насеља (од 300 до 500 m надморске висине);
- планинска насеља (преко 500 m надморске висине).

Оваква подела насеља не сме се схватити као идеална, из простог разлога што је немогуће линеарно их разграничити. Нека насеља делом су на високим странама планина, а делимично се спуштају и низ стране тих планина, или су делом на ободима долинских страна, а крајевима на алувијалним равнинама крај река и већих потока. Нека насеља су се формирала на површинама и косама, друга на контакту побрђа и планинских страна, трећа на речним терасама, а понека су се разместила и по котлинском дну Лесковачке котлине. Због тога сматрамо да надморска висина представља основни критеријум при подели насеља према њиховом положају.

Равничарска насеља. У ову групу насеља сврстали смо Лебане (280 m) и следећа сеоска насеља: Бошњаце (255 m), Велико Војловце (270 m), Доње Врановце (265 m), Ждеглово (265 m), Коњино (280 m), Лугаре (262 m), Мало Војловце (256 m), Пертате (247 m), Тогочевце (246 m), Ђеновац (245 m) и Цекавица (252 m). Територије равничарских насеља налазе се у североисточном делу Јабланице, а овим и у простору западног дела Лесковачке котлине. Лебане је на контакту котлине и ниског побрђа, док су остала насеља размештена по котлинском дну. На њих долази 14,5 % од укупног броја насеља у Јабланици.

Укупна површина коју покривају ова насеља износи 89,9 km² или 10,4 % од територије Јабланице. На том простору по подацима пописа из 1991. године живело је 17734 становника или 43,9 % укупног становништва у Јабланици. Деценију касније у њима живи 18347 становника што чини 49,6 % укупног становништва Јабланице. У

оквиру ове групе насеља налази се највеће насеље у Јабланици – Лебане (9528 становника 1991. године, а 10277 становника 2001.). На овом простору је и највећа густина насељености (198 ст./km², 1991. године односно 204 ст./km², 2001), што је знатно изнад републичког просека. Према попису 1991. године однос руралног и урбаног геопростора овде је био 89,3 % : 10,7 %, а руралне у односу на урбану популацију 46,3 : 53,7 %. Десет година доцније релација поменутих геопростора износи 89,1 % : 10,9 %, док је рурална и урбана популација у односу 44,0 % : 56,0 %.

Брдска насеља. Овој групи припадају: Бачевина (450 m), Газдаре (400 m), Гегља (400 m), Голи Рид (348 m), Горње Врановце (404 m), Гргуровце (420 m), Гургутово (420 m), Кривача (380 m), Лалиновац (500 m), Леце (500 m), Медвеђа (400 m), Негосавље (350 m), Ново Топола (325 m), Ново Село (350 m), Поповце (370 m), Прекопчелица (320 m), Радиновац (365 m), Рујковац (350 m), Свињарица (320 m), Секицол (385 m), Сијаринска Бања (450 m), Црни Врх (480 m), Шарце (500 m), Шилово (350 m), Штулац (423 m) и Шумане (345 m).

На ова насеља долази 31,3 % од укупног броја насеља у Јабланици. Насеља ове групе чине природну везу између равничарских и планинских насеља. Размештена су по котлинском ободу, котлинастим алувијалним проширењима Јабланице и њених притока, побрђу као и подгорини Гољака и Радан планине, дуж Прекопчелачке и косе Кремен, док су се поједини засеоци неких насеља развили на планинским странама. Тако Шарце својим западним и јужним деловима прелази у планински простор до висина од 660 m, а Шилово у свом јужном делу достиже до 700 m надморске висине. Горње Врановце и Поповце својим западним крајевима прелазе у планински простор (прво до 750 m и друго до 650 m), а Гргуровце у свом југоисточном делу (600 m). Исто чине Газдаре у западном (600 m) и Гургутово у јужном делу (530 m) док је таква Медвеђа у северозападном (640 m), Рујковац у јужном и југоисточном (700 m), а Црни Врх у југозападном окрајку своје територије (640 m).

Укупна површина коју покривају ова насеља износи 214,4 km² или 24,9 % Јабланице. На том простору пописом у 1991. години утврђен је број од 13221 становника односно 32,7 % укупног становништва у Јабланици. Последњим пописом евидентиран је умањени број (11403) становника а тиме и мање од 1/3 (30,8 %) становништва овог јабланичког простора. Просечна густина насељености износила је 62 ст./km² у 1991. години, а 2001. години је била 53 ст./km², што је знатно испод републичког просека. Овој групи насеља припадају два градска насеља (Медвеђа и Сијаринска Бања), па однос руралног наспрам урбаног геопростора износи 89,7 % : 10,3 %, а однос руралне и урбане популације 72,9 % : 27,1 % (попис 1991. године). Деценију касније такви односи су се изменили, јер су означени геопростори у односу 88,4 % : 11,6 %, док су рурална и урбана популација у релацији 68,0 % : 32,0 %.

Планинска насеља. У ову групу спадају: Богуновац (740 m), Боровац (720 m), Бувце (700 m), Варадин (780 m), Велика Брајина (900 m), Врапце (730 m), Горња Лапаштица (600 m), Горњи Бучумет (640 m), Горњи Гајтан (1000 m), Грбавце (830 m), Губавце (920 m), Доња Лапаштица (570 m), Доњи Бучумет (540 m), Доњи Гајтан (700 m), Дрводељ (872 m), Дренце (560 m), Фулекаре (720 m), Капит (580 m), Клајић (701 m), Липовица (930 m), Мала Брајина (760 m), Маровац (910 m), Маћедонце (620 m), Маћедонце Реткоцерско (590 m), Медевце (760 m), Мркоње (640 m), Петровац (800 m), Петриље (520 m), Пороштица (683 m), Пороштица - Медвеђа (700 m), Пусто Шилово (520 m), Радевце (918 m), Рафуна (703 m), Равна Бања (610 m), Реткоцер (720 m), Свирце (840 m), Сијарина (740 m), Слишане (629 m), Спонце (880 m), Средњи Бучумет (600 m), Стара Бања (840 m), Стубла (650 m), Туларе (550 m), Тупале (707 m) и Чокотин (520 m).

На ова сеоска насеља отпада 54,2 % од укупног броја насеља у Јабланици. Налазе се у западном, југозападном и јужном тј. планинском делу Јабланице и по

остацима некадашње језерске површи. Тако су се источно од Јабланице, од 600 до 800 m надморске висине расуле по остацима старе језерске површи куће села Ђулекаре, Тупала и Горње Лапаштице. И село Сијарина простире се по остацима старе језерске површи (од 850 до 880 m), такође Бувце, Рафуна, Пороштица, Дрводељ и Клајић, чији се поједини засеоци спуштају до алувијалне равни Шуманске реке. Радевце и Липовица развили се по висовима на крајњем југоистоку Јабланице. Западно од Јабланице леже Чокотин, Реткоцерско Маћедонце, Реткоцер, Маћедонце и Пусто Шилово. Нешто више њих, опет на остацима старе језерске површи, сместило се село Варадин и Спонце. На блажим странама Радана и Мајдана простиру се Дренце, Доњи Гајтан и Горњи Бучумет, на остацима језерске површи Стубла, а Горњи Гајтан се увукао између главног била Радана и његовог огранка Соколовог виса (1376 m) на крајњем северозападу Јабланице. Села на Гољаку (Богуновац, Медевце, Свирце, Мркоње, Пороштица, Боровац, Губавце, Маровац, Стара Бања, Врапце, Мала и Велика Брајина) су се, пак, разместила по дисецираним површима од 600 до 970 m.

Укупна површина коју покривају ова насеља износи 556,8 km² или 64,7 % Јабланице. Саобразно резултатима пописа 1991. године на том простору је живело 9481 становник што је износило 23,4 % од укупне популације Јабланице. Тада је просечна густина насељености овде била 17 ст./km². Након десет година она је сведена на 13 ст./km², пошто је у атарима ових сеоских насеља регистровано 7208 становника или нешто мање од 1/5 (19,6 %) укупне популације Јабланице.

Демографска трансформација насеља

За наша истраживања сматрамо потребним приказати детаљну анализу размештаја популације по издвојеним групама насеља, а затим издвојити типове општег кретања становништва појединачних насеља.

Табела 1. Групе насеља Јабланице по површини (у km²) и учешћу у укупном геопростору и становништву 1948., 1961., 1991 и 2001. год.

Група насеља	Н а с е љ а				Стан. 1948.		Стан. 1961.		Стан. 1991.		Стан. 2001.	
	бр	%	Повр	%	број	%	број	%	број	%	број	%
Равничарска	12	14,5	89,9	10,4	9049	18,5	10378	20,0	17734	43,9	18347	49,6
Брдска	26	31,3	214,4	24,9	15874	32,6	17211	33,2	13221	32,7	11403	30,8
Планинска	45	54,2	556,8	64,7	23845	48,9	24234	46,8	9481	23,4	7208	19,6
УКУПНО:	83	100,0	861	100,0	48768	100,0	51823	100,0	40436	100,0	36958	100,0

Равничарска насеља која чине 14,5 % од укупног броја насеља бележе континуирани пораст становништва. У њима је 1948. године живело 18,5 % становништва Јабланице. Сва насеља ове групе бележе популациони пораст у 1953. години, о чему сведочи индекс пораста становништва ових насеља 1953/48. Тенденција пораста наставља се и у наредним годинама. Године 1961. у њима живи 20,0 % укупне популације Јабланице, да би попис 1991. констатовао 43,9 % а 2001. године чак половину (49,6 %) јабланичког становништва у њима. Између појединих пописних периода има одређених осцилација, али је пораст укупне популације одлика ове групе насеља. Просечна густина насељености на овом простору кретала се од 100,8 ст./km² у 1948., преко 116 ст./km² у 1961., 198 ст./km² у 1991. односно 204 ст./km² у 2001. години (табела 1). Међутим, без обзира на забележени досадашњи пораст становништва и у већини ових насеља у периоду 1991-2001. године, забележена је негативна стопа природног прираштаја, што значи да су и она захваћена белом кугом, тј. старењем сеоског становништва што је уосталом карактеристика највећег дела Србије.

И у брдским насељима Јабланице у току је осипање становништва, али у мањем обиму него код планинских насеља. У овим насељима (31,3 % од насеља Јабланице) у 1948. години живело је 32,6 % јабланичке популације, са просечном густином насељености од 74 ст./km². Већина брдских насеља је повећала своје становништво у 1953. години. У периоду 1953-1961. године код већине ових насеља становништво се смањило, тј. већина њих је попримила емиграциони карактер иако је 1961. године, када је у брдским насељима живело 33,2 % укупног становништва Јабланице (просечна густина насељености 80 ст./km²), забележен пораст у односу на попис из 1948. године. Индекс кретања становништва брдских насеља 1971/61., 1981/71. и 1991/81. показује настављену тенденцију смањења становништва, тако да је 1991. односно 2001. године у овим насељима живело 32,7 % односно 30,8 % становништва Јабланице (таб. 1), а просечна густина насељености смањила се са 62 ст./km² на 53 ст./km². У периоду 1991-2001. године 80,8 % брдских насеља имало је негативан природни прираштај, што значи да су се негативни демографски процеси наставили пошто је и негативан миграциони талас настављен.

Табела 2. Модел за одређивање типова општег кретања становништва.

Тип	О	б	е	л	е	ж	ј	е	Тренд
E ¹	Природно кретање позитивно; пописом установљено кретање позитивно; стопа природног кретања већа од стопе пописом установљеног повећања.								Емиграција
E ²	Природно кретање позитивно; пописом установљено кретање негативно; стопа природног кретања већа од стопе пописом установљеног смањења.								Депопулација
E ³	Природно кретање позитивно; пописом установљено кретање негативно; стопа природног кретања мања од стопе пописом установљеног смањења.								Изразита депопулација
E ⁴	Природно кретање негативно; пописом установљено кретање негативно; стопа природног кретања (смањења) мања од стопе пописом установљеног смањења.								Изумирање
Сви егзодусни типови од E ¹ до E ⁴ имају негативан салдо миграција различитог интензитета									
I ¹	Природно кретање позитивно; пописом установљено кретање позитивно; стопа пописом установљеног кретања (повећања) већа од стопе природног кретања (прираштаја).								Експанзија имиграцијом
I ²	Природно кретање негативно; пописом установљено кретање позитивно; стопа пописом установљеног кретања (повећања) већа од стопе природног кретања (смањења).								Регенерација имиграцијом.
I ³	Природно кретање негативно; пописом установљено кретање позитивно; стопа пописом установљеног кретања (повећања) мања од стопе природног кретања (смањења).								Слаба регенерација имиграцијом
I ⁴	Природно кретање негативно; пописом установљено кретање негативно; стопа пописом установљеног кретања (смањења) мања од стопе природног кретања (смањења).								Врло слаба регенерација имиграцијом
Сви имиграцијски типови од I ¹ до I ⁴ имају позитиван салдо миграција различитог интензитета									

Планинска насеља Јабланице у посматраном периоду доживела су демографску катастрофу. Године 1948. на 64,7 % територије Јабланице, колико покривају ова насеља, живело је 48,9 % становништва, а просечна густина насељености износила је 42,8 ст./km². То значи да су у то време планинска насеља Јабланице била релативно добро насељена. Такође 45 или 95,5 % планинских насеља повећало је своје становништво до 1953. године. Индекс раста 1961/53. показује благо смањење популације у овим насељима, тако да је 1961. године у њима живело 46,8 % од становништва Јабланице, са просечном густином насељености од 43 ст./km².

Индекс кретања становништва планинских насеља 1971/61., 1981/71. и 1991/81. показује константно велико смањење популације ове групе насеља. Тако у 1991. години имамо да у 54,2 % насеља Јабланице живи свега 23,4 % становништва, са

просечном густином насељености од само 17 ст./km². Одумирање планинских села је настављено тако да у периоду 1991-2001. године ова насеља или имају негативан или нулти природни прираштај.

На основу података сукцесивних пописа и виталне статистике за период 1963-2001. године одредили смо типове општег кретања становништва насеља Јабланице. За одређивање типова примењен је модел по методи (D. Klarka), модификованој радом М. Friganovića (1969), а овде изложеној у табели 2.

У периоду 1963-1970. године, општина Лебане припадала је типу емиграционих (E¹), а општина Медвеђа изразито емиграционих (E³) општина. Код насеља ситуација је следећа: 12 % насеља имало је обележје типа E¹ – емиграција; 14,5 % насеља има обележје типа E² – депопулациона насеља; Чак 56 или 67,5 % насеља имало је обележје типа E³ – изразито емиграциона насеља; само четири насеља, од којих су два општинска центра има обележје типа I¹ – експанзија имиграцијом. Једно насеље (Сијаринска Бања) показује стагнатне карактеристике у овом периоду.

У периоду 1971-1980. године, настављају се негативни демографски процеси у Јабланици (табела 3). Општина Лебане сада показује обележје типа E², тј. депопулационе, а општина Медвеђа задржава одлике изразито емиграционих (E³) општина. Насеља показују следеће карактеристике: седам насеља или 8,4 % имало је обележје емиграционог (E¹) типа и исто толико насеља показује карактеристике типа I¹ – експанзија имиграцијом. Највећи број насеља – 43 или 51,8 % има обележја типа изразите емиграције (E³). Безмало 1/3 насеља тј. 21,9 % показује обележје типа E⁴ – изумирање. У овој декади дошло је до драстичног смањења популације у брдским, а посебно у планинским насељима, док равничарска насеља Јабланице бележе пораст становништва, захваљујући позитивном миграцијском билансу.

Табела 3. Типови општег кретања становништва Јабланице (по насељима).

Тип	Бр. насеља	%	Тип	Бр. насеља	%
1963-1970					
E ¹	10	12,04	I ¹	4	4,81
E ²	12	14,45	I ²	-	-
E ³	56	67,46	I ³	-	-
E ⁴	-	-	I ⁴	-	-
1971-1980.					
E ¹	7	8,43	I ¹	7	8,43
E ²	6	7,22	I ²	-	-
E ³	43	51,81	I ³	-	-
E ⁴	19	21,89	I ⁴	-	-
1981-1990.					
E ¹	2	2,40	I ¹	7	8,43
E ²	5	6,02	I ²	1	1,20
E ³	22	26,50	I ³	-	-
E ⁴	46	55,42	I ⁴	1	1,20
1991-2001.					
E ¹	1	1,33	I ¹	5	6,03
E ²	2	2,66	I ²	-	-
E ³	24	32,00	I ³	2	2,40
E ⁴	48	64,00	I ⁴	2	2,40

И у периоду 1981-1990. године, настављене су тенденције даљег пражњења брдских и планинских насеља, али је сада присутно стагнирање, па чак и популацијско смањење појединих равничарских насеља. Резултат тога је да се и општина Лебане у целини придружила Медвеђи, па читав простор Јабланице показује обележје типа изразите емиграције (E³). Чак 46 или 55,4 % насеља Јабланице има

обележје типа E⁴ – изумирање. Ако се томе дода 26,5 % насеља која имају обележје типа E³ – изразите депопулације, онда је демографска катастрофа ових простора очигледна. Ово тим пре што се и у доскорашњем времену (у периоду 1991-2001. године) наставио процес изумирања третираних руралних насеља, док се у свакој трећој (32,0 %) сеоској средини Јабланице прилично повећао број старачких домаћинства чиме су исте са одликама изразите депопулације.

Морфо-физиономија насеља

Равничарска села Јабланице су збијеног типа, а већина их је и веома ушорена. У њима су фронтални делови окућница (дворишта) јако скучени тако да се стиче утисак да се једна кућа наслања на другу. Њихови атари су прилично једноличног изгледа и скоро свуда су под површинама различитих ратарских култура међу којима предњаче повртарске. Зато се може казати да се таква физиономија ових атара не одликује посебним пејзажним вредностима.

Са друге стране, у готово свим равничарским селима новију насеобинску структуру карактерише претежни нестанак сваколикних објеката старе, традиционалне, архитектуре. На место њих су се појавили понајвише објекти нове, осавремењене, архитектуре те је већина таквих руралних насеља донекле добила на трансформацији означене структуре. По овоме су до извесне мере специфична у односу на остала села Јабланице, што даје одређени допринос у уобличавању привлачности њиховог насеобинског простора.

Због континуирано интензивне ратарске активности (превасходно повртарства) стабилно се одржава повећана економска моћ а тиме и привредни значај ових руралних насеља. Понека од ових села (Коњино, Жггелово и Лугаре) имају чак и мала индустријска постројења, што није од мале важности за истосмислени просперитет руралних средина Јабланице.

Брдска села овог простора су разбијеног типа џематског варијетета. Састоје се од група кућа поређаних у "засеоцима". У новије време утицај запослености и зависности од града утицао је на тип села. Тако се куће, уместо ранијих разбацаних и прилагођених разуђеном рељефу, сада подижу најчешће поред главних и локалних саобраћајница. Бављење становника села земљорадњом, али и сточарством и воћарством, знатно је утицало на облик куће. У насеобинској структури ових села својом интересантношћу се истичу поједине новоподигнуте а нарочито многе старе куће "моравског" типа.

Многа рурална насеља ове групе су повезана и осавремењеним саобраћајницама у новије време, док од раније располажу квалитетном водом и спроведеном електрификацијом. Опскрбљена су и покојим угоститељским објектом, продавницама мешовите робе и повољним стамбеним простором па чак и прикладном опремом у њему. Оваква трансформација им омогућава да постану значајна вредност за краћи или дужи боравак у њима. Уз могућност посматрања сеоских радова или учествовања у њима, посетиоцима се пружа могућност да у новом амбијенту упражњавају прикладне активности али и пасивно одмарање.

Планинска сеоска насеља Јабланице по физиономији припадају старовлашком типу села. Заузимају велики простор. Деле се на махале и засеокe од којих свака заузима једно "узвишење". Махале су често међусобно удаљене и до 2 км, а свака представља већу фамилију по којој се обично и назива. Понекад се махале означавају и по топографским именима. С обзиром на разбијеност није ретко да су куће два суседна села међусобно ближе него истог. Сеоска насеља овог типа настала су махом у крчевинама или утринама. Око њих су листопадне шумске састојине, планинске ливаде и бројна испасишта, што им додатно повећава атрактивност сеоских атара.

Ова група руралних насеља има најбоље природне предиспозиције за одговарајуће упражњавање одмаралишно-рекреативних активности.. Имају највише сачуваног народног градитељства, а смештена су у богатом и мотивски разноврсном пејзажу. У насеобинској структури доминирају "кровињаре" и "кованице", а врло интересантне и атрактивне појаве су и воденице "поточаре".

Негативна демографски процес се лоше одражава на привредни развој насеља Јабланице. Међутим, ретка насељеност се може повољно одразити само на развој одмаралишно-рекреативних активности јер оне све чешће захтевају више слободног, сачуваног и неурбанизованог простора. Ипак за иоле озбиљније привредно, па и туристичко ангажовање посебно руралних насеља потребан је њихов свобухватни напредак (ревитализација), посебно побољшање комуникативних прилика. Уколико та ревитализација изостане, онда су то заувек изгубљени простори. Будући развој туризма требао би да се креће у том правцу.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Јовић С. Горан (1998): **Насеља општине Лебане – Прилог просторном планирању**; Зборник радова, св. 8; Природно-математички факултет; Приштина
- Васовић М. Милорад (1998): **Горња Јабланица, Географска својства**; Монографија (стр. 7-251); "Научна књига" и Завичајно удружење Горњојабланичана; Београд
- Топографска карта (1972): R1 : **25000 List Medveda i Lebane**; Vojnogeografski institut; Beograd
- Јовић С. Горан (1999): **Туризам као фактор просторне интеграције и функционалне трансформације насеља Јабланице**; Докторска дисертација, Рукопис (стр. 3-296); Архив докторских дисертација, Одсек за географију, Природно-математички факултет; Приштина, Крушевац
- Општине у Србији – статистички подаци (1981-1993): **Катастарске општине и становништво**; Републички завод за статистику; Београд
- Попис 1991. (1995): **Становништво**, књ. 9, Подаци по насељима и општинама; Савезни завод за статистику; Београд
- Friganović Mladen (1969): **Stanovništvo svjeta** (str. 5-263); Izdavačko poduzeće "Školska knjiga"; Zagreb
- Попис 2001. (2003): **Становништво**, књ. 10, Подаци по насељима и општинама; Савезни завод за статистику; Београд
- Статистички подаци (1981-2001): **Сектор Лесковац**; Републички завод за статистику; Лесковац

IVAN B. POPOVIĆ
GORAN S. JOVIĆ

S u m m a r y

SOME DEMOGRAPHIC CHANGES AND GENERAL MORPHO-PHYSIOGNOMY OF RURAL SETTLEMENTS OF THE JABLANICA BASIN

After giving the general concentration of the permanent settlements within the Jablanica Basin (80 villages and 3 with town status), they are divided (plain, hilly, mountainous) on the basis of their corresponding micropositions and the terrain's hypsometric index. This includes scientifically relevant facts which determine their local position and spatial arrangement within the Jablanica Basin.

Together with the basic demographic indicators, the main tendencies of the general demographic changes are also reviewed within the given settlement typology of Jablanica (plain, hilly and mountainous).

Such classification of the rural settlements is used for presenting their morpho-physiognomical features, which results in better description of mentioned contemporary villages in that part of Serbia.